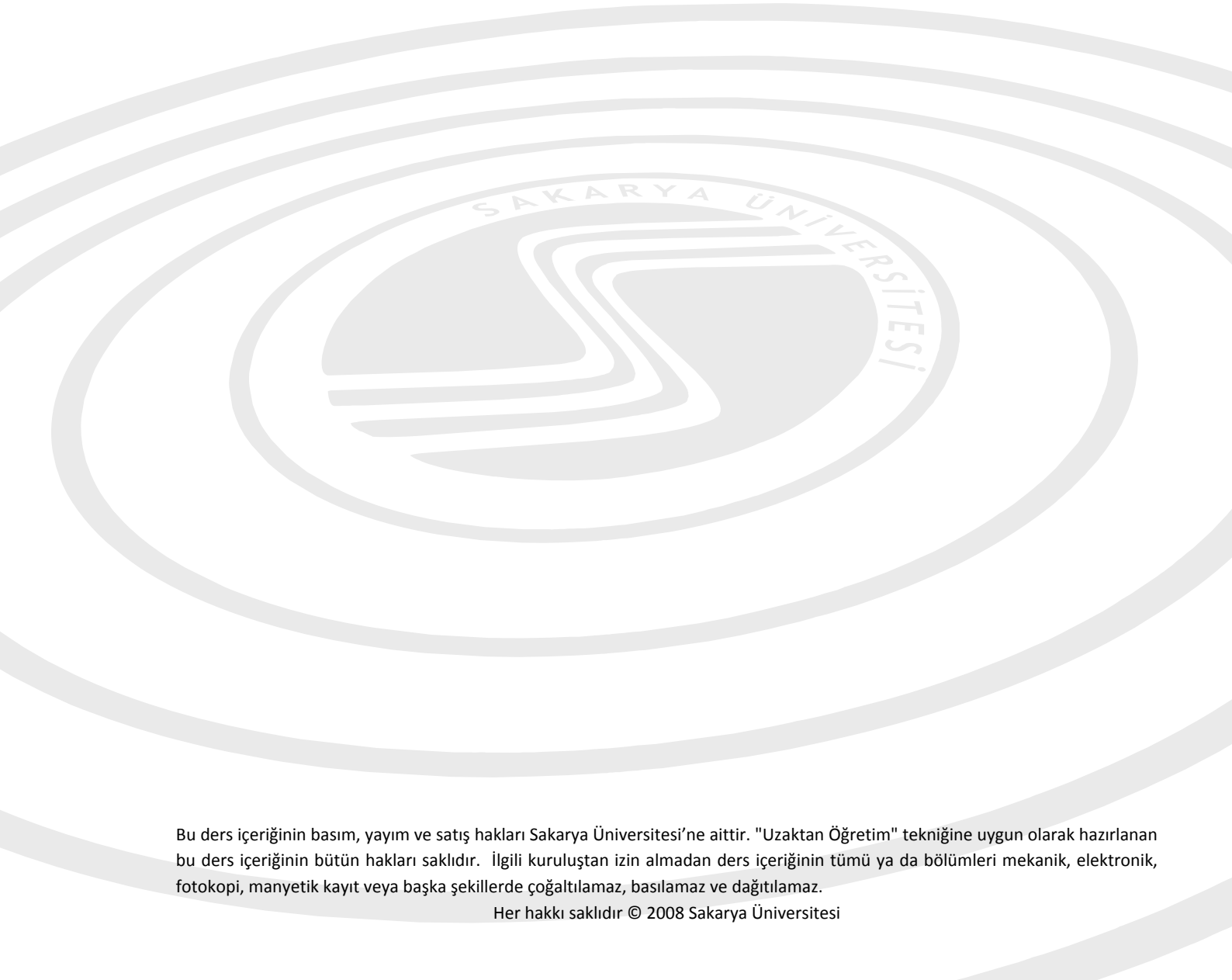


TÜRK DİLİ I

Hafta 4

Okutman Engin ÖMEROĞLU



GENEL DİL KÜLTÜRÜ

1. 8. Dil Farklılaşmaları

Bir dilin *konuşma* ve *yazı dili* olmak üzere iki yönü vardır.

Yazı dili; eserlerde, kitaplarda, yazışmalarda kullanılan ve kültürü devam ettiren **medeniyet dilidir**. Ona **edebî dil, resmi dil** veya **ortak dil** de denir.

Konuşma dili; günlük hayatta pratik amaçla kullanılan canlı bir dildir. *Konuşma dili*, yerel, bölgesel ve söyleyiş farklılıkları yüzünden, ayrıca vurgu ve tonlamaya bağlı olarak değişiklikler gösterebilir; *ortak dilden* ayrılabilir. **Ağızlar** bu şekilde ortaya çıkmıştır.

Ayrıca diller; coğrafi, tarihî, sosyal ve başka sebeplerle de farklılıklar gösterip ana dilden ayrılabilir. Bu ayrılık yazı diline de tesir ederek **şiveleri** (yakın lehçe) ve **lehçeleri** (uzak lehçe) ortaya çıkarır.

Çeşitli nedenlerle ortaya çıkan dildeki bu değişikliklere, **ağız, şive, lehçe** denir.

1.8.1. Ağız: Bir dilin konuşma dilindeki farklı söyleniş biçimleridir. Ana dilin bölgesel, mahalli sebeplerle ortaya çıkan konuşma biçimidir. Yazı diline bu farklı söyleyiş özelliği yansımaz, yansımaması lazımdır. Türkiye Türkçesinde *Karadeniz ağızı, İç Anadolu ağızı, Trakya ağızı, Adana ağızı...* gibi değişik ağızlar vardır.

Türkçe gibi diğer dillerin de merkezleri vardır: En güzel Fransızca Paris'te konuşulmaktadır. Marsilya ile Paris'te konuşulan Fransızca farklıdır. Almanca için de en güzel Almancanın Frankfurt'ta konuşulduğunu, Bavyera eyaletindeki Almanca ile kuzeydeki Almancanın farklı olduğu bilinmektedir. İngilizce için de bu böyledir: Amerikan İngilizcesi ile Britanya İngilizcesinin farkı gibi.

1.8.2 Şive (Yakın Lehçe): Bir dilin ses ve şekil ayrılığına dayanan yazı ve konuşma şeklidir. Bir dilin bilinen tarihte bilinen sebeplerle (tarihî, coğrafi, sosyal...) yazı ve konuşmada farklı özellikler göstermesine şive denir. Türkçenin değişik şiveleri vardır. *Azeri şivesi, Özbek şivesi, Kazak şivesi, Türkmen şivesi, Tatar şivesi, Yeni Uygur şivesi, Kırgız şivesi, Başkurt, Gagavuz şivesi...*

1.8.3. Lehçe (Uzak Lehçe): Bir dilin, ses ve şekil ayrılığından da ileri giderek kelime ayrılığına varan özelliğidir. Lehçe bir dilin bilinmeyen tarihte bilinmeyen sebeplerle farklılıklar göstermesine denir. Türkçenin üç lehçesi vardır: **Yakutça, Çuvaşça, Halaçça.**

Bunlardan başka *ortak dilin* içinde konuşma dili olarak var olan, hemen hemen bütün dünya dillerinde de varlığını hissettiren *özel konuşma biçimi* diyebileceğimiz. **“argo”**dan bahsetmek gerekir. Argo sosyal şartlar neticesinde ortaya çıkan, özel konuşma biçimidir. Edebî dilin içinde yeri yoktur, argoya itibar edilmemelidir. Argo bir dil kusurudur, dil yanlısıdır.

1.8.4. Argo: Bazı sosyal ve meslekî grupların kendi aralarında çıkardıkları özel anlaşma biçimine denir. Bu bakımdan **“argo”** bir çeşit *grup dilidir*. Argo edebî, ortak dilin dışında gelişen özel bir anlaşma biçimidir; bir dil kusurudur, dil yanlısıdır.

Türkçe sözlükte, ikinci anlam olarak verilen; *serserilerin, külhanbeylerinin dili* gibi anlamlar da argoyu bir yönüyle tanımlamaktadır.

Öğrenci argosu, balıkçı argosu, külhanbeyi argosu gibi pek çok çeşidi olan bu özel konuşma dilidir. Argo bir dil kusurudur. Bu yüzden edebi dilde, kültür dilinde yeri yoktur. Argoyla mücadele edilmeli, herkesin edebi/ ortak dille konuşması sağlanmalıdır. Türkçe eğitiminin de en önemli amacı budur.

Türkiye Türkçesinin **yazı dili, (ortak dili, edebî dili)** “İstanbul Türkçesi”dir; çünkü İstanbul, asırlardır bir kültür, sanat merkezi olmuştur. Şairler, edipler, sanatçılar hep burada yetişmiş ve topluma burada yön vermişlerdir. İlk matbaa burada kurulmuş, basın, matbuat burada gelişmiştir, burada hayat bulmuştur.

YAZIM KURALLARI

1. 1. **da, de** Bağlacının Yazılışı

“**dahi, bile**” anlamına gelen **da, de** bağlacı kendisinden önceki ve sonraki kelimedenden ayrı yazılır. Ayrıca benzeşmeye uğramadan sert ünsüzle biten bir sözcükten sonra da gelse daima da/ de şeklinde yazılır; hiçbir zaman ta/ te şeklinde yazılmaz.

Gazetede ki ilânı ben de gördüm,

Sözünü ettiğim elbiseyi aldım da giymedi.

Bundan sonra özür dilege de affetmem.

Gitti de bir mektup bile yazmadı.

Bir kitap da sana alalım.

Uyarı:

Bulunma hâli eki ile (**+dA**) ile bu bağlacı karıştırmamak gerekir. Bulunma hâli eki sözcüğe bitişik yazılır ve ünsüz uyumuna uyar:

Bir kitapta okumuştum. (hâl eki)

Bir kitap da sen oku. (bağlaç)

Dilde, fikirde, işte birlik. (hâl eki)

(Gaspıralı İsmail)

Yurtta sulh, cihanda sulh. (hâl eki)

(Mustafa Kemal Atatürk)

Uyarı:

Ayrı yazılan bu bağlaçlar hiçbir zaman “ta / te” şeklinde yazılmaz.

Uyarı:

Ya sözüyle birlikte kullanılan bu bağlaç ayrı yazılır: ya da

NOKTALAMA İŞARETLERİ

1. 2. Virgülün kullanıldığı yerler

1. Birbiri ardınca sıralanan eş görevli kelime ve kelime grupları arasına konur:

Sessiz dereler, solgun ağaçlar, sarı güller

Dillenmiş ağ ızlarda tuttuk dilli gönüller.

Fırtınadan, soğuktan, karanlıktan, ve biraz da korkudan sonra bu sıcak, aydınlık ve sevimli odanın havasında erir gibi oldum.

2. Sıralı cümlelerin arasına konur:

Gittim, gördüm, yendim.

3. Uzun cümlelerde yüklemiden uzak düşmüş olan öğeleri belirtmek için konur:

Bina, bahçe zemininden beş altı metre kadar yüksekte kâmilten mermer döşeli geniş bir teras üzerine sekiz köşeli olarak yapılmıştır.

Burhan Felek, Tac Mahal.

4. Cümlede özel olarak vurgulanması gereken öğelerden sonra konur:

Otobüsün mütemadiyen taşla, toprakla boğuşmasına mukabil otoray, cilâlı çelik raylar üstünde yağ gibi kayıyor.

Reşat Nuri GÜNTEKİN, Otoray Yolculuğu.

5. Cümle içinde arasöz ve ara cümleleri ayırmak için konur:

Örnek olsun diye, örnek istemez ya, söylüyorum.

Şimdi efendiler, müsaade buyurursanız, size bir sual sorayım. M. Kemal ATATÜRK

6. Mânâyâ güç katmak için tekrarlanan kelimeler arasına konur:

Akşam, yine akşam, yine akşam,

Göllerde bu dem bir kamış olsam!

Ahmet HAŞİM

Dikkat: İkilemelerin arasına virgül konmaz. *Koşa koşa düşse kalka...*

7. Tırnak içinde olmayan alıntı cümlelerden sonra konur:

Atatürk, benim naçiz vücudum elbet bir gün toprak olacaktır; fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır, diyerek Türkiye Cumhuriyeti'nin sonsuza kadar yaşayacağını vurgulamıştır.

8. Kendisinden sonra cümleye bağlı olarak ret, kabul ve teşvik bildiren; *evet, yok, hayır, peki, pekâla, tamam, olur, hayhay, baş üstüne, elbette* gibi kelimelerden sonra konur.

Hay hay, siz de buyurun...

“Evet, kırk seneden beri Türkçe merhale merhale Türkçeleşiyor.” Yahya Kemal BEYATLI

9. Bir kelimenin kendisinden sonra gelen kelime veya kelime gruplarıyla yapı ve mânâ bakımından bağlantısı olmadığını göstermek için kullanılır:

Hasta, adama boş gözlerle bakıyordu.

Bu gece, eğlenceleri içlerine sinmedi. Reşat Nuri GÜNTEKİN

10. Hitap için kullanılan kelimelerden sonra konur:

Sevgili oğlum, Sayın Bakan, Değerli kardeşim,

11. Yazışmalarda, başvuru makamının adından sonra konur:

Türk Dil Kurumu Başkanlığına, Sakarya Üniversitesi Rektörlüğüne,

12. Yazışmalarda, yer adlarını tarihlerden ayırmak için konur:

.....

.....

.....Adapazarı, 17 Ağustos

13. Sayıların yazılışında, kesirleri ayırmak için konur:

40,06 (Kırk tam yüzde altı)

14. Bibliyografik künyelerde yazar, eser, basım evi, vb. maddelerden sonra konur:

Ergin, Muharrem, Türk Dil Bilgisi, İstanbul 1972

Özkan Mustafa, Tarih İçinde Türk Dili, İstanbul 1999

Dikkat: Metin içinde **ve veya yahut** bağlaçlarından önce de sonra da virgül konmaz.